
Kurtbilal, N. (2020). Birinci Dünya Savaşı Dönemi Kırım Tatar Türküleri. *Folklor Akademi Dergisi*. Cilt:3, Sayı:1, 1-15.

Makale Bilgisi / Article Info

Geliş / Recieved: 14.02.2020

Kabul / Accepted: 23.03.2020

Araştırma Makalesi/Research Article

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI DÖNEMİ KIRIM TATAR TÜRKÜLERİ

Niyar KURTBİLAL *

Öz

1 Ağustos 1914 tarihinde Rusya İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşı'na girmesiyle İmparatorluk sınırları içinde yaşayan diğer Türk-Müslümanlarla birlikte pek çok Kırım Tatar genci de savaşa gönderilmiştir. Birinci Dünya Savaşı boyunca cephedeki Kırım Tatar askerlerinin çoğunluğu Kırım Süvari Alayı'nda görev yapmışlar ve çoğunlukla Avusturya-Macaristan ordularına karşı savaşmışlardır. Bu savaş esnasında Rusya Ordusunda savaşan Müslüman askerlerin yüz binlercesi ölmüş, yaralanmış veya esir düşmüştü. Birinci Dünya Savaşı döneminde yaşanan bu olaylar Kırım Tatar halk edebiyatı ürünlerine, özellikle türkülere konu olmuştur. Bu türküler ilk kez Aleksandr Samoyloviç, Ignác Kúnos, Robert Lach, Herbert Janski gibi bilginlerin eserlerinde yer almıştır. "Birinci Dünya Savaşı Dönemi Kırım Tatar Türküleri" başlıklı çalışmamızda bu bilginlerin eserlerinden ve daha sonraki dönemlerde yayınlanmış Kırım Tatar türkü kitaplarından faydalanarak bir sözlü edebiyat vesikası olan Birinci Dünya Savaşı dönemi ile ilgili Kırım Tatar türküleri tarihî açıdan değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Birinci Dünya Savaşı, Kırım Tatar Türküleri.

---

* Öğr. Gör. Dr., Uşak Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Uşak-Türkiye, qirimqoz@yahoo.ca ORCID ID:0000-0002-4142-5844

** Bu makale, "100. Yılında 1. Dünya Savaşı'nın Türk Edebiyatındaki Yansımaları" konulu II. Uluslararası Türkiyat Sempozyumu'nda sunulan 'Birinci Dünya Savaşı Dönemi Kırım Tatar Türküleri' (Çankırı Karatekin Üniversitesi, 31Ekim - 2 Kasım 2014/Çankırı, Türkiyat Enstitüsü) başlıklı bildirinin düzenlenmiş şeklidir.

CRIMEAN TATARS FOLK SONGS OF THE FIRST WORLD WAR PERIOD

Abstract

The Russian Empire joined in the First World War in the summer of 1914. This meant that the Crimean Tatars along with other Muslim-Turks living in the Empire also went to war. Most Crimean Tatar soldiers served in the Crimea Cavalry Regiment and fought against the Austro-Hungarian Army. More than 100,000 Muslim-Turkish soldiers were killed, wounded or taken prisoner during the war. These First World War experiences have been the subject of Crimean Tatar folk literature, especially folk songs. These songs were published for the first time by Alexandr Samoylovich, Ignác Kúnos, Robert Lach and Herbert Janski. This paper's main purpose is to introduce and analyze some of the First World War Crimean Tatar songs as another case of oral literature.

Keywords: *First World War, Crimean Tatars Folk Songs.*

Giriş

1783 yılından itibaren artık Rus hâkimiyeti altında yaşayan Kırım Tatarları için 1874 senesinde zorunlu askerlik uygulaması başlatılmıştı. Yeni uygulamaya büyük tepki göstermelerine rağmen Kırım Tatarları bu tarihten sonra Rusya'nın yer aldığı bütün savaşlara katılmak zorunda kalmışlardır. Birinci Dünya Savaşı da istisna olmamıştır. Dünya haritasını değiştiren, günümüz dünya haritasının şekillenmesinde rol oynayan bu savaşa Rusya İmparatorluğu 1 Ağustos 1914 tarihinde katılmıştır. Böylelikle, 1904-1905 Rus-Japon Savaşından aldığı yenilgiyle henüz kendine gelememiş İmparatorluğun tebaası yeni bir savaşın içine sürüklenmişti. Tarihçilere göre Birinci Dünya Savaşı döneminde Rusya Müslümanlarından bir milyondan fazla asker silâh altına alınmıştı. Savaş esnasında Rus Ordusunda savaşan Müslüman askerlerin yüz binlercesi ölmüş, yaralanmış veya esir düşmüştü (Devlet, 1999: 224). Onların arasında pek çok Kırım Tatar genci de bulunmaktaydı. Birinci Dünya Savaşı boyunca cephedeki Kırım Tatar askerlerinin çoğunluğu Kırım Süvari Alayı'nda görev yaptılarsa da, piyade olarak savaşanlar da vardı. Gerek süvariler, gerekse piyadeler savaş süresince Batı Cephesi'nde bulunmuşlar ve burada çoğunlukla Avusturya-Macaristan ordularına karşı savaşmışlardır (Kırımlı, 2010: 241).

Birinci Dünya Savaşı sırasında yaşanan olaylar Kırım Tatar halk edebiyatı ürünlerine, özellikle de türkülere konu olmuştur. Bu türküler ilk kez Aleksandr Samoyloviç, Ignác Kúnos, Robert Lach, Herbert Janski gibi Kırım Tatar türküleri ile ilgili çalışmalar yapan araştırmacıların dikkatini çekmiştir. Bu sayede Birinci Dünya Savaşı dönemi Kırım Tatar türküleri ile ilgili günümüze zengin malzeme ulaşmıştır. Araştırmalardan anlaşıldığı üzere Birinci Dünya Savaşı ile ilgili olaylar Kırım Tatar türkü sanatında kısa bir süre içinde yerini almıştır. Örneğin, daha 1915 yılında ünlü Rus Türkolog Aleksandr Samoyloviç "Kırım Tatarlarının İkinci Ana Vatan Savaşı Hakkında Türküleri"¹ başlıklı makalesinde Birinci Dünya Savaşı ile ilgili söylenen iki türkü hakkında bilgi vermektedir. Bu makalede A. Samoyloviç, Kırım Tatarlarının türkü yaratıcılığında güncel olayların oldukça hızlı yankı bulunduğunu ayrıca belirtmektedir (2000: 92).

1 1812 yılında Napolyon'un Rusya'ya düzenlediği Sefere karşı yapılan savaş Rusya'da "Birinci Ana Vatan Savaşı" adıyla bilinmektedir. Bu yüzden Birinci Dünya Savaşı için Rusya'da "İkinci Ana Vatan Savaşı" adı kullanılmıştır. Rusya'da Birinci Dünya Savaşı için ayrıca "Büyük Savaş", "Büyük Ana Vatan Savaşı" gibi isimler kullanılmıştır. "Birinci Dünya Savaşı" adı tarihçilikte İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kullanılmaya başlamıştır.

Ünlü Macar Türkolog Ignác Kúnos'un Avusturya-Macaristan İmparatorluğu topraklarında kurulan tutsak kamplarında Kırimlı esirlerden topladığı folklorik malzeme içinde Birinci Dünya Savaşı hakkında da bazı eserler tespit edilmiştir². 1930 yılında Avusturyalı bilim adamları müzikolog Robert Lach ve Türkolog Herbert Janski Alman dilinde *Rus Savaş Esirlerinin Türküleri* başlığı altında üç ciltlik eser yayınlamışlardır. Bu çalışmanın ikinci cildinde Birinci Dünya Savaşı döneminde Almanlara esir düşen Kırimlılardan derledikleri türküler yer almaktadır. Bu türküler arasında birkaç eser Birinci Dünya Savaşı sırasında geçen olayları anlatmaktadır. Böylece, söz konusu eserler sayesinde daha sonra yapılacak çalışmalar için bilimsel açıdan bir temel atılmıştı. Daha sonraki dönemlerde Kırim Tatar türküleri ile ilgili yayınlanacak bazı eserlerde Birinci Dünya Savaşı dönemi hakkında söylenen türküler “Hicret ve Sürgünlük Yırları”, “Tarihsel Yırlar”, “Soldat Türküleri” (yani “Asker Türküleri”) gibi farklı bölümlerde yer almıştır³. Günümüze kadar ulaşan bu türkülerin içeriğinde seferberlik ilânının duyurulmasının ardından Kırim topraklarında yaşananlar, cephede ve esaret döneminde olup bitenler ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır.

Türkülerde Tarihi Gerçekler

Rusya İmparatorluğu'nda genel seferberlik Birinci Dünya Savaşı'nın arifesinde 31 Temmuz 1914 tarihinde, tam Ramazan ayında ilân edilmiştir. “*Ramazanda Emir Çıqqan*” türküsünde Kırim'da ilân edilen seferberlik dönemi halkın diliyle şöyle anlatılmıştır:

Ramazanda emir çıqqan,

Padişalar asker yığğan,

Ep balalar ağlaşqan,

Anaları bağına basqan,

Babaları öpken, quşağlaşqan,

Közlerinden qanlar saşqan,

2 KAKUK, Z. (1993). Kırim Tatar Şarkıları. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

3 Bk. ALİYEV, F. (2001). Kırim Halq Muzikasınıñ Antologiyası. Simferopol': Qırımdevoquvneşir neşriyatı, 69-91. Bk. BAŞIŞ, İ. (2004). Qırımtatar Halq Yırları. Simferopol': Qırımdevoquvneşir neşriyatı, 14-73. Bk. VELİYEV, A. ve KAKURA, S. (2007). Qırımtatar Muacir Türküleri, Simferopol': QCI Qırımdevoquvpedneşir neşriyatı, 142-176.

*Avusturiya avzın aşqan,
Şıqqan emre erkes şaşqan⁴.*

*Kün tutuldı kündüz töngen,
Yohsam zaman ahır bolğan?
Padişalar ayaqqa turğan,
Tabır asker çöle sürgen⁵ ...
("Ramazanda Emir Çıqqan". Kakuk, 1993: 197).*

Birinci Dünya Savaşı'na katılmak zorunda kalan Kırım Tatarlarının gelişmelere karşı tepkileri aynı olmamıştır. Bir yandan Kırım Tatarlarının bağlı buldukları ülkenin sistemine sadakat göstermeleri, öte yandan Rusların katıldığı her savaşın Kırım Tatarlarına olağanüstü acılar ve dertler getirmesi bu insanların karışık duygular yaşamasına yol açmıştır. Seçtiğimiz türkü örneklerinde bu duygular şöyle ifade edilmiştir:

*... Anem bu ne alâmet,
Baña qopqan qiyamet,
Yolumız vaynağa⁶ tüşken,
Emgen sütüm elal et...
("Razvet⁷ Ketip Kelmedim". Kakuk, 1993: 198)
... Kitey idim çarşı boyı
Bir tar aralıq
Bıyıl saldat⁸ ketken yaşqa
Tünya qaranlıq ...*

---

⁴ "Babaları öpmüş, kucaklamış; Gözlerinden kanlar akmış; Avusturya ağzını açmış; Çıkan emre herkes şaşmış;"

⁵ "Gün tutuldu, gündüz dönmüş; Yoksa ahır zaman mı olmuş; Padişahlar ayaklanmış, tabur asker çöle sürmüş."

⁶ < Rus. война [vayna] 'savaş'.

⁷ < Rus. разведка [razvedka] burada 'keşif, yoklama, savaşın seyrini araştırma'.

⁸ < Rus. солдат [soldat] 'asker'.

(“Kitey İdim Kazarmağa⁹”. Kakuk, 1993: 112)

...Anem de beni aldağanlar
Saldat alğanlar,
Ğarip anem, ğarib babam
Ağlap qalğanlar...

...Aqşam bolsa, kün qavıııty,
Qarasu başına,
Tatar ulı iç yaraşmay
Urus aldına¹⁰.

(“Yanarsıñ, Anem, Yanarsıñ”. Kakuk, 1993: 129)

Veya:

... Azbarımız bekley bekley
Çalınan qazıq
Asker ketkenime yanmayım
Anneme yazıq...

(“Aşadan Keliy Pristavlar¹¹”. Kakuk, 1993: 130)

⁹ < Rus. казарма [kazarma] ‘askerlerin toplu olarak barındıkları yapı, kışla’.

¹⁰ “Akşam olsa gün kavuşur Karasu başına, Tatar oğlu hiç yakışmaz, Rus’un yanına.

¹¹ < Rus. пристав [pristav] ‘Çarlık dönemi Rusya’sında küçük bir idari bölgenin karakol komutanı’.

Savaşa götürülen ve dönüş ümidini henüz kaybetmemiş olanlar da duygularını şöyle ifade etmiştir:

Ben kiteyim vaynağa

Baqça qalacaq.

Ben vaynadan kelgen soñ

Toyım olacaq...

...Vayna degeniñ nedir,

Toro yapsañ,

Yaralanmay vaynadan

Üyge qaytsañ.

(“*Ben Kiteyim Vaynağa*”. Kakuk, 1993: 149)

Daha evvel belirtildiği gibi, Kırım Tatar askerlerinin çoğunluğu Kırım Süvari Alayı’nda görev yapmışlardır. Aleksandr Samoyloviç’in makalesinde “*Zapaslar Saylandı, Sabiler Ağladı*” başlıklı bir türkü, bilginin belirttiğine göre Bahçesaray’daki Kırım Süvari Alayı bölüğünün sefere çıkması nedeniyle söylenmiştir. Bu türküde askerlerin duyguları şöyle anlatılmaktadır:

Zapaslar¹² saylandı¹³

Sabiler ağladı,

Vatandan ayrılıp,

Germana yollandı.

---

¹² < Rus. *заняц* [zapas] burada ‘Askeri hizmetini bitiren veya muaf tutulan (fakat savaş döneminde askerliğe elverişli olan) ve seferberlik döneminde orduya çağrılan askerlikle yükümlü sınıf, ihtiyat kuvvetleri’ anlamında kullanılmıştır.

¹³ < Kırım Tatar Türk. *saylanmaq* ‘seçilmek’.

*Zapasniñ artından
Apalçens ¹⁴ciyildi,
“Oğlum” dep çoq ana
Ağlavdan bayıldı.*

*Cenkke giden askeriz,
Cenk işini biliriz,
Ağlamañız, qardaşlar!
İnşallah, sağ geliriz!...*

(“Zapaslar Saylandı, Sabiler Ağladı”. Samoyloviç, 2000: 84)

Birinci Dünya Savaşı devam ederken Kırım Tatarlarını doğrudan etkileyecek çok önemli bir gelişme yaşanmıştır. 29 Ekim 1914 tarihinde Sevastopol (Akyar), Yalta, Kefe, Novorosiysk ve Odesa gibi Karadeniz şehirleri, içinde “Osmanlılaştırılmış” eski Alman savaş gemilerinin de yer aldığı bir Osmanlı filosu tarafından bombardıman edilmiş ve bazı Rus gemileri batırılmıştı (Kırımlı, 2010: 238). Bu olaylar Rusya İmparatorluğu ile Türkiye arasında savaşın çıkmasına yol açmıştır. Bilindiği gibi Rusya’nın Osmanlı İmparatorluğu’na karşı savaşa girmesi her seferinde Kırım Tatarlarının yeni acılar, yeni gerginlikler, yeni sıkıntılar yaşamasına neden olmuştur. Birinci Dünya Savaşı döneminde de iki ülke arasında savaş halinin ortaya çıkmasının hemen ardından, Kırım’daki Osmanlı tebaası bütün şahıslar (ki bunların çoğunluğu aslında Kırım Tatarıydı) Tambov ve Borisoglebsk’e sürülmüşlerdi (Kırımlı, 2010: 238, 240). Aleksandr Samoyloviç’in makalesinde “*Plenler¹⁵ Türküsü*” adıyla geçen bir türküde Osmanlı tebaası şahısların tam kurban bayramı günlerinde sürgüne gönderilmesi şöyle anlatılmaktadır:

¹⁴ < Rus. ополченец [apalçenets] ‘Çar Ordusuna destek amaçlı kurulan, daha önce orduya alınmamış veya yaşından dolayı yedek kuvvetlerinden ayrılmış kişilerden oluşan askerî yedek kuvvetlerine alınan er, yedek er’.

¹⁵ < Rus. плен [plen] ‘esirlik, esaret’, burada пленный [plenniy] ‘esir’ anlamında kullanılmıştır.

*Strajnikler¹⁶ bize haber verdiler,
“Turetski poddanı¹⁷’ dep, alıp kettiler.*

*Qırımıñ çevresi demir,
Ne işlemişik – etti emir.
Bizim şehirde pek güç ömür.
İmdad eyle bize, Mevlâm!*

*Kazarmadan aldılar
Qılıç adlına saldılar.
Biz faqırı gören dostlar
Ağlay ağlay qaldılar.*

*Bayram küni alâmet,
Qoptı başa qiyamet
İsterim men Mevlâdan,
Vere bize merhamet...*

(“*Plenler Türküsü*”. Samoyloviç, 2000: 87-88)

Aleksandr Samoyloviç türküde bahsi geçen tutuklananların Türkiye’ye göç edip Osmanlı vatandaşlığını almış, daha sonra tekrar vatanlarına dönmüş Kırım Tatarları olduğunu ayrıca belirtmektedir. Türkü sözlerinden anlaşıldığı üzere tutuklamalar sonucunda insanlar önce asker kışlasına götürülmüş, sonra Rusya’ya giden trene bindirilmiştir (Samoyloviç, 2000: 83-84, 89). Askerlerin Melitopol şehrinde durmaları türkü sözlerine şöyle anlatılmıştır:

---

¹⁶ < Rus. стражник [strajnik] ‘muhafız’.

¹⁷ < Rus. турецкий подданный [turetskiy poddanniı] ‘Türk uyruklu’.

...Melitopol suyun içtik,
Vagzallardan¹⁸ kelip keçtik,
İşbu şehre kelip tüştük.
İmdad eyle bize Mevlâm...

(“Plenler Türküsü”. Samoyloviç, 2000: 89)

Bu olayların yanı sıra, kendilerine verilen askerî vazifelerini sadakatle yerine getiren Kırım Süvari Alayı askerleri savaşın Batı Cephesi’nde savaşmaya devam etmekteydiler. Kiyev, Lvov, Galiçiya, Karpat dağları, Krakov, Estergon, Avusturya toprakları gibi yerler Kırimlı askerlerin ayak bastığı topraklar olmuştur. Bu topraklarda yaşanan acılar türkölere şöyle yansımıştır:

Aqmescitten çıqtım
Kiyevağa keldim,
Kiyevada turmayıp
Vaynağa keldim...
Şu Qarpat tauları
Yanıp söniyir,
Kimi yaralanıp,
Kimi öliyir ...

(“Aqmescitten Çıqtım”. Kakuk,1993: 166)

...Talerkadan¹⁹ yüzüm aldım,
Avıştırdım tabağa
Galitsyaniñ savaşında
Bel boğazdan qan aqa.

(“Şo Lvovniñ Binaları”. Kakuk,1993: 170)

¹⁸ < Rus. вокзал [vakzal] ‘gar, istasyon binası’.

¹⁹ < Rus. тарелка [tarelka] ‘tabak’.

*Avstriya çöllerinde çoq köz yumuldi,
Nice tenler kefinsiz, tabutsız kömüldi.*

*Avstriya çöllerinde çoq can qıyıldı,
Nice yaşlar elsiz, közsiz, ayaqsız qaldı.*

*Avstriya çöllerinde ucdan-uc mezar,
Bu ters qara yazıları, acep kim bozar?
("Avstriya Çöllerinde". Veliyev ve Kakura, 2007: 165)*

*Meşrebemi toldurdum, qan tolu keldi,
Vagon-vagon novobransa²⁰ yaralı keldi...*

*...Avstriya çöllerinde boğday sepeler,
Boğday degil, ah anaçığım, qurşun sepeler...*

*...Avstriya çöllerinde başlığım qaldı,
Başlığım degil, ah anaçığım, yaşlığım qaldı...
("Meşrebemi Toldurdum". Veliyev ve Kakura, 2007: 172)*

*...Krakovniñ mahallasi,
Ne büyüktür qalesi,
Girmanların sorasañ,
İç bulunmay çaresi...*

---

²⁰ < Rus. новобранец [novobranets] 'askere çağırılan yeni kişi'.

(“Başımızda Yeşil Şapka”. Kakuk, 1993: 117)

Birinci Dünya Savaşı yıllarında, o zamanki Avusturya-Macaristan İmparatorluğu topraklarında, Rusya’dan gelen esirler arasında bulunan Müslüman askerler için birer tutsak kampı kurulmuştur. Birinci kamp, Almanya sınırına yakın olan Çek Cumhuriyeti toprakları içinde, günümüzde Cheb adıyla bilinen Eger şehri yakınlarında kurulmuştu. Bu kampta esas Kazan Tatarları ve Mişerler, ayrıca Başkurtlar, Kumuklar, Nogaylar ve Türkmenler vardı²¹. Diğer tutsak kampı ise, Macaristan’da – Türk tarihinde ve halk edebiyatında çok meşhur olan – Estergon şehrinin “Ekmek Ovası” adlı dış mahallesinde kurulmuştur. Buradaki tutsakların çoğu Kırım’dan ve Kafkasya taraflarından, az bir kısmı da Volga nehri boylarından gelmiştir (Kakuk, 1993: V).

*Başımızda yeşil şapka,
Al quşağım bağladım,
İstirgumnîñ barakaların,
Dört aylanıp ağladım.*

(“Başımızda Yeşil Şapka”, “Şu Karpatnîñ Taularında”. Kakuk, 1993: 117, 147)

Savaşta esirlerin, ölümlerin sayısı artarken Kırım’da evlâtlarının dönüşünü beklemeye devam eden anneler acılarını türkülere dökerlerdi. “Bilmem ölü, bilmem plen” türküsünde bir annenin acısı şöyle anlatılmıştır:

*Oğluma bir taze destan yazayım,
Hancer alıp qalelerni bozayım.
Qısqa ise biraz daa sozayım,
Bilmem ölü, bilmem plen, bilmem sağ*

²¹ Robert Lach’ın kitabında Eger tutsak kampında bulundurulmuş dört Kırım Tatar esiri tarafından söylenen türküler derlenmiştir. Bu kitapta kaynak kişiler ile ilgili şöyle bilgiler bulunmaktadır: 1) Mustafa Süleyman, 30 yaşında, tüccar, memleketi Baydar, Yalta *uyezdi* (kaza), Tavrıda *Guberniyası*, 2) Qaybullah Bikdaş, 25 yaşında, bahçıvan, memleketi Ak-Şeyh, Duvanköy *volosti* (nahiye), Simferopol *uyezdi*, Tavrıda *Guberniyası*, 3) Abdullah Ahmet, 26 yaşında, bahçıvan, memleketi Duvanköy, Simferopol *uyezdi*, Tavrıda *Guberniyası*. 4) Üseyin Asan Godoş, 31 yaşında, bağcı, memleketi Kapsihor, Taraktaş *volosti* (nahiye), Feodosya *uyezdi*, Tavrıda *Guberniyası* (1930: 5).

*Yolları uzaqtır, nasıl barayım,
Kelgen yoqtır, acep kimden sorayım.
Evge kelse, perçemini tarayım,
Bilmem ölü, bilmem plen, bilmem sağ...*

*...Qarpat dağlarınıñ qarı iridi,
Evlâtların kemikleri çürüdi.
Peremişlni endi duşman bürüdi (sardı),
Bilmem ölü, bilmem plen, bilmem sağ...*

(“Bilmem Ölü, Bilmem Plen”. Veliyev ve Kakura, 2007: 169)

Birinci Dünya Savaşı devam ederken 1917'den sonra Rusya İmparatorluğu'nda olağanüstü ölçüde karmaşık ve devrimlerle geçen bir dönem yaşanmıştır. Bu olaylar bütün Rusya Müslümanlarını etkilediği gibi, Kırım Tatarlarını da doğrudan etkilemiştir. Kasım 1917 tarihinde gerçekleşen Bolşevik Devrimi sonucunda iktidar Bolşeviklerin eline geçmiştir. Bu tarihten sonra Bolşeviklere karşı olan çok sayıda muhalif Rus siyasî parti örgütleri arasında bir mücadele başlamıştır. 26 Aralık 1917 tarihinde ise Kırım Tatarları, düzenledikleri Kırım Tatar Millî Kurultayı'nda Kırım Ahâlî Cumhuriyeti'ni ilân etmişlerdir. Ne var ki, Kırım Tatar Kurultay Hükümeti'nin ömrü uzun olmamıştır. Bolşevik bahriyelerin sayıca ve silâh olarak üstünlüğü karşısında millî kuvvetlerin yenilmesi üzerine Ocak 1918'de Kurultay Hükümeti çökmüş ve Kırım Bolşevik istilâsına uğramıştır (Kırımlı, 2010: 251). Kısa süre sonra Bolşevikler Rusya'yı uluslararası düzeyde temsil etmeye başlamıştır. 3 Mart 1918 tarihinde Sovyet Rusya ile Osmanlı Devleti'nin de içinde bulunduğu İttifak Devletleri arasında yapılan Brest-Litovsk Barış Antlaşmasını Rusya adına artık Bolşeviklerin oluşturduğu yeni yönetim imzalamıştır. Bu antlaşmayla Sovyet Rusya'nın Birinci Dünya Savaşı'ndan yenilgiyle ayrıldığı kabul edilmiştir. Ruslar Birinci Dünya Savaşı'ndan çıksa da, Batı Cephesi'nde savaş devam etmekteydi. Mayıs 1918 yılında Kırım Yarımadası Alman işgali altında kalmıştır. Bu dönemde Kırım

Tatar Millî Kurultayı tekrar toplanabilme imkânını bulduysa da, Kasım 1918’de savaşın İttifak Devletleri’nin mağlubiyetiyle sona ermesi bu ümitleri de tamamen ortadan kaldırmıştır. Müteakip iki yıl boyunca Kırım, Rus Kadetleri, General Denikin’in ve General Wrangel’in “Beyaz Ordu”ları ve Bolşevikler arasında el değiştirmişti. Nihayet, Kasım 1920’de yarımadayı ele geçiren Kızıl Ordu Kırım’da kesin olarak Sovyet idaresini kurmuştur (Kırımlı, 2010: 251). Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra ardı arkası kesilmeyen bu acı gelişmelere 1921-1922 yıllarında açlık döneminin eklenmesi, arkasından Kırım Tatar aydınlarının tutuklanıp çalışma kamplarına gönderilmesi ve onların öldürülmeleri, daha sonra İkinci Dünya Savaşı ve Nazi esir kampları, nihayet 18 Mayıs 1944 Sürgünü – Birinci Dünya Savaşı döneminde yaşanan acıların bir devamıydı. Bu olaylar ile ilgili de Kırım Tatar türkü sanatında birçok eser vardır.

Sonuç

Birinci Dünya Savaşı döneminde Kırım Tatar Türkleri tarafından yaşanan acı olaylar, Birinci Dünya Savaşı sonrasında Kırım’da ardı arkası kesilmeyen facialar ile gölgelense de Kırım Tatar Türklerinin türkü sanatı sayesinde halkın hafızasında canlı tutularak günümüze kadar ulaşmıştır. Kırım Tatar Türklerinin Birinci Dünya Savaşı dönemine ait türküler ile ilgili bu çalışmada “*Aqmescitten çıqtım*”, “*Şo Lvovniñ binaları*”, “*Başımızda yeşil şapka*”, “*Şu Karpatniñ taularında*”, “*Zapaslar saylandı, sabiler ağladı*”, “*Plenler türküsü*”, “*Avstriya çöllerinde*”, “*Bilmem ölü, bilmem plen*”, “*Meşrebemi toldurdum*” gibi eserler örnek verilmiştir. Bu türkülerde Birinci Dünya Savaşı döneminde Kırım Tatar Türklerinin yaşadıkları tarihî olaylar, bu olaylar içinde karşılaştıkları felaketler detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Türkülerde Kırım Tatarlarının yaşadığı savaşın ruhî çöküntüsü, acıları, kaygıları işlenmektedir. Bu eserlerde XX. yüzyılın başında Kırım Tatarlarının yaşadıkları tarihî olayların bıraktığı duygusal izleri anlatılmıştır. Kırım Tatar Türklerinin sözlü tarihini oluşturan bütün bu eserler yaşanan hadiseleri halkın diliyle anlatmakla birlikte söz konusu tarihî olayların kuşaktan kuşağa aktarılmasını da sağlamaktadır.

KAYNAKLAR

- DEVLET, N. (1999). *Rusya Türklerinin Milli Mücadele Tarihi (1905-1917)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- KAKUK, Z. (1993). *Kırım Tatar Şarkıları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- KIRIMLI, H. (2010). *Kırım Tatarlarında Milli Kimlik ve Milli Hareketler (1905-1916)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- LACH, R. (1930). *Gesänge russischer Kriegsgefangener. II. Band: Turktatarische Völker. 1. Abteilung: Krimtatarische Gesänge, Transkription und Übersetzung von Dr. Herbert Jansky*. Hölder-Pichler-Tempsky A.-G. Wien und Leipzig.
- SAMOYLOVİÇ, A. (1915). "Pesni Krimskih Tatar Pro Vtoruyu Oteçestvennyu Voynu", *İzbrannıye Trudı o Krıme* kitabından. (2000). Simferopol': Dolya, 81-93.
- VELİYEV, A. ve KAKURA, S. (2007). *Qırım tatar Muacir Türküleri*. Simferopol': QÇİ Qırımdevoquvpedneşir neşriyatı.